



Discussion Paper No 2.

Green New Deal i izlazak iz višestruke krize: mogućnosti i ograničenja¹

Prilog raspravi: Robert Faber

Kratki pregled temeljnih uzroka sadašnje krize

Tijekom svoje relativno kratke povijesti, čovjek je ubrzano mijenjao odnos prema prirodi i okolišu. U početku, zbog slabog poznavanja uzroka i posljedica procesa u okolišu koji ga je okruživao, taj odnos je bio pun strahopoštovanja prema prirodi, drugim vrstama i procesima u prirodi koji su utjecali na svakodnevni život ljudi. S vremenom se takav odnos čovjeka prema prirodi i okolišu počeo mijenjati pod utjecajem napretka znanosti i tehnoloških inovacija te društvenih i religijskih promjena koje su uslijedile. Čovjek je prirodu i okoliš sve više počeo shvaćati samo kao neiscrpan izvor resursa za zadovoljavanje svojih stvarnih i sve češće umjetno stvorenih

¹ Autor je pripremio tekst nakon okruglog stola Zeleni New Deal: od liste želja do prilike za zaokret koji se u organizaciji HBS-a održao 18. lipnja 2009. godine

potreba te je počeo sve ubrzanije širiti štetne utjecaje na okoliš i remetiti procese u prirodi koji održavaju uvjete za naš opstanak.

U vrijeme prosvjetiteljstva (17. i 18. stoljeće), nažalost, takav se neprimjeren čovjekov odnos prema prirodi i okolišu dodatno pogoršava. Ideolozi prosvjetiteljstva proglašavaju ljudsku nadmoć nad prirodom i dodatno ističu pravo na njeno iskorištavanje. Već od ranije usađen antropocentrični odnos prema prirodi jača do te razine da se čak biljne i životinjske vrste počinjju klasificirati kao korisne i nekorisne za čovjeka, što rezultira legalizacijom i poticanjem istrebljenja vrsta koje su proglašene nekorisnima, a da se pri tome njihova uloga u održavanju ravnoteže u prirodnim procesima nije razumjela. Paradoksalno je da vrijedan ubrzani napredak znanosti u tom razdoblju, koje nazivamo i dobom razuma, ljude sve više potiče upravo na redukcionistički i mehanicistički pristup rješavanju problema, uz sve izraženiji tehno-centrizam, umjesto da ih potakne na razmišljanja o složenosti međuodnosa u prirodi koja ih okružuje i na prihvaćanje ograničenja u mogućnostima iskorištavanja njenih resursa, a samim time i na nužan oprez u svome djelovanju. Osim neprocjenjivih znanstvenih otkrića iz tog razdoblja, kao nasljeđe nam je ostao u svijest ljudi čvrsto usađen način razmišljanja po kojem je tehnologija nadmoćna prirodi (Baconovski kredo) te trenutno prevladavajući neoliberalni ekonomski način razmišljanja, koji izvore i opravdanje nalazi u tadašnjoj ekonomskoj filozofiji (Adam Smith: "Bogatstvo naroda"), za koju se i danas pogrešno tvrdi da počiva na načelima koja su u skladu i poštuju prirodne zakonitosti. U svrhu održavanja fikcije o načinima svoga funkcioniranja, koje se želi prikazati kao da samo slijedi prirodne zakonitosti, neoliberalna ekonomska doktrina u svojoj redukcionističkoj maniri ističe kompeticiju kao najvažniji prirodni proces, koji je sposoban regulirati sve ostale procese i time, osim što samoj sebi gradi alibi za neograničeno i nemilosrdno iskorištavanje prirode i ljudi, također u javnosti

stvara i pogrešnu sliku o funkcioniranju same prirode. Sve to smanjuje mogućnost uspostavljanja ispravnog odnosa čovjeka prema prirodi i njenim procesima.

Gdje se sada nalazimo

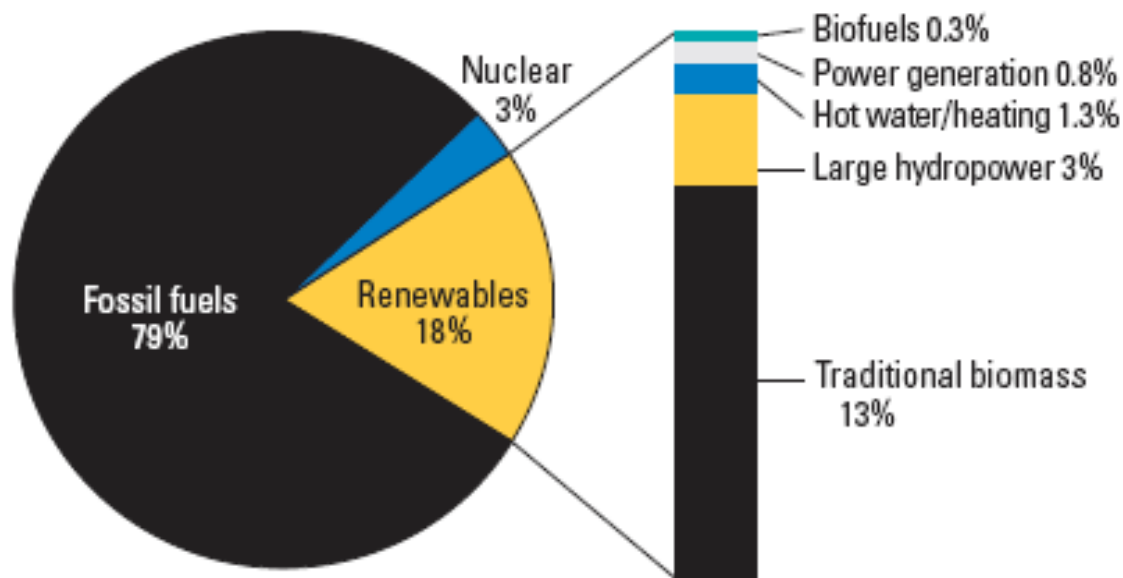
Da bi mogla funkcionirati, neoliberalna ekonomija zahtjeva stalni rast, a njen stalni rast zahtjeva stalno povećanje potrošnje energije i raznih drugih resursa, što, naravno, stvara dodatne štete u globalnome ekosustavu. Daljnje pogoršanje stanja u ekosustavima stvara dodatne štete u gospodarstvu, čije saniranje zahtijeva daljnje povećanje potrošnje energije i ostalih resursa pa sada imamo zatvoreni krug iz kojeg će biti teško izaći. Postojanje ekoloških granica rasta, koje smo prema mnogim objektivnim pokazateljima već prekoračili, neoliberalna ekonomska doktrina nije spremna prihvatiti, jer bi to ujedno značilo i priznanje da su pogrešne pretpostavke na kojima je izgrađena sama doktrina.

Antropogeni štetni utjecaji su brojni i vrlo raznoliki te se međusobno isprepliću i pojačavaju međudjelovanjem. Posljedice lošeg odnosa prema okolišu, koje se na lokalnoj razini već dugo uočavaju, sada su kulminirale na globalnoj razini u obliku globalnog zagrijavanja i klimatskih promjena, koje se ubrzano događaju stvarajući dodatne štete u ekosustavima i gospodarstvima po cijelom svijetu.

Antropogeni doprinos globalnom zagrijavanju i time uzrokovanim klimatskim promjenama očituje se u povećanju koncentracije stakleničkih plinova u sastavu atmosfere, što uzrokuje dodatno zadržavanje topline na planetu, umjesto da se putem infracrvenog zračenja emitira nazad u svemir. Najveći antropogeni izvori stakleničkih plinova, kao što su ugljikov dioksid, metan, dušikov oksid te cijeli niz umjetnih spojeva koji prije industrijalizacije nisu ni postojali u sastavu atmosfere, nalaze se u energetske sektoru, industriji,

transportu, poljoprivredi, uništavanju tla i šumskog pokrova, onečišćenju voda i raznim drugim izazvanim štetnim učincima. Usprkos stalnim upozorenjima znanstvenika, veća pažnja tom problemu počela se posvećivati tek krajem 20. stoljeća, i to na takav način da su na raznim konferencijama izneseni zaključci i deklarativne odluke, bitno ublaženi u odnosu na preporuke znanstvenika. Gotovo ih se nitko nije ozbiljno pridržavao ili ih provodio, uz najčešći izgovor da takve mjere ugrožavaju konkurentnost gospodarstava država koje bi ih počele provoditi.

Osim s opasnostima globalnog zagrijavanja i klimatskih promjena te daljnjim kumuliranjem ostalih štetnih utjecaja, ljudska civilizacija se suočava s još jednim izazovom, a to je nedostatak energije potrebne za njeno daljnje funkcioniranje po sadašnjem obrascu. Od ukupnih svjetskih potreba za energijom, neobnovljivi (iscrpivi) izvori energije namiruju oko 82 posto ukupne potrošnje. Najveći udio ima nafta s 32 posto, nakon koje slijedi ugljen s 26 posto, plin s 21 posto i nuklearna energije s 3 posto. Obnovljivi izvori energije namiruju preostalih 18 posto energetske potreba, od čega na tradicionalnu biomasu otpada oko 13 posto, velike hidroelektrane 3 posto, a na nove obnovljive izvore energije 2,4 posto ukupne potrošnje ([REN21](#) podaci za 2006. godinu).



Izvor: REN21

Porast potrošnje energije za razdoblje od 2001. do 2006. godine bio je prosječno 3 posto, a skoro sav porast potrošnje ostvaren je rastom potrošnje neobnovljivih energenata. Istovremeno s pričama o naporima koji se ulažu u smanjenje emisija stakleničkih plinova i hitnoj potrebi da se te emisije smanje od 50 do čak 80 posto, najviše je u tom razdoblju rasla potrošnja ugljena, koji od svih energenata ima najveće emisije stakleničkih plinova po jedinici proizvedene energije. Svjetska potrošnja ugljena u tome razdoblju rasla je prosječnom stopom od oko 5 posto godišnje. U korištenju i sve većem oslanjanju svjetske energetike na neobnovljive izvore energije krije se cijeli niz opasnosti. Svi neobnovljivi izvori energije (ugljen, nafta, plin, uran), bez iznimke, stvaraju velike štete u lokalnim i globalnom ekosustavu tijekom njihove eksploatacije i korištenja kao energenta na razne načine, čime izravno utječu i na smanjenje kvalitete života ljudi te na povećanje zdravstvenih rizika. Zalihe su im ograničene i već uz sadašnju razinu potrošnje neki od njih neće biti dostupni za energetske i ekonomski isplativu eksploataciju kroz par desetljeća. Procjene trajanja dokazanih zaliha nafte su ispod 40 godina, plina

oko 60 godina, urana oko 70 godina i ugljena oko 130 godina. Osim toga, važna karakteristika neobnovljivih izvora energije je da puno prije iscrpljivanja samih zaliha dolazi do pojave vrhunca njihove mogućnosti proizvodnje, iza kojeg slijedi neizbježan pad, uz pogoršanje omjera uložene i dobivene energije tijekom eksploatacije, što predstavlja dodatni problem.

Treći veliki izazov koji treba istaknuti je financijska i ekonomska kriza. Iako se stalno govori o tome da su povremene krize uobičajena ciklička pojava u ekonomiji, mora se naglasiti da trenutna kriza nije uzrokovana samo pogrešnim pretpostavkama i manjkavostima neoliberalne doktrine te prevelikom deregulacijom u ekonomiji, već se dio uzroka može tražiti u dostizanju ekoloških granica rasta i pomanjkanju raznih resursa, od kojih je najizraženiji nedostatak energije. Za razliku od prethodnih ekonomskih kriza, kada se za izlazak iz njih moglo računati na obilje jeftine energije i ostalih resursa te na relativno stabilan globalni ekosustav koji je svojim mehanizmima uspijevaio amortizirati dio antropogenih štetnih utjecaja, danas upravo ti čimbenici počinju predstavljati dodatno ograničenje dugoročnijem prevladavanju krize i postajat će dominantnim uzrokom daljnjih sve učestalijih globalnih ekonomskih posrtanja, koja će se događati u budućnosti. To će posebno biti izraženo u državama koje će svoju energetska strategiju i nadalje uzaludno pokušavati temeljiti na neobnovljivim izvorima energije, a pogotovo ukoliko su još ovisne o velikom uvozu tih energenata, kao što je to slučaj s Hrvatskom.

Što treba učiniti za izlazak iz višestruke krize

Trenutni ekonomski sustav funkcionira tako da sudionike, između ostaloga, prisiljava i stimulira na vremensku efikasnost, prelazak na radno manje intenzivne sustave proizvodnje i pružanja usluga te sve veću centralizaciju i okrupnjavanje. Takav način funkcioniranja nužno zahtjeva stalno povećanje

potrošnje energije, ali i ostalih potrebnih resursa, što ubrzano urušava pretpostavke na kojima sam sustav funkcionira te istovremeno stvara sve veće štete u globalnom ekosustavu i smanjuje kvalitetu života ljudi u čijem interesu, kako nas stalno uvjeravaju propagandni stručnjaci, sustav mora baš tako funkcionirati.

Upravo u vrijeme kada su teme zaštite okoliša, zaustavljanja stvaranja daljnjih poremećaja u globalnom ekosustavu i održivog razvoja počele dobivati zasluženu pažnju medija, javnosti i političara, u svijetu je započela energetska kriza. Očitovala se u velikom porastu cijena neobnovljivih energenata, a nedugo zatim započela je financijska i ekonomska kriza. Nailaskom energetske i ekonomske krize, njihovo rješavanje je dobilo prioritet te punu pozornost politike i javnosti, a ekološka kriza i problematika stvaranja održivog društva ponovo su nestali iz fokusa, iako bi rješavanje tih problema trebalo imati prioritet. Da stvar bude problematičnija, svjetsku ekonomsku krizu se krenulo rješavati prema uobičajenom neoliberalnom ekonomskom obrascu, koji jedini mogući izlaz iz ekonomske krize vidi u daljnjem poticanju i povećanju potrošnje. Provođenjem takvog načina rješavanja ekonomske krize, naponi za ublažavanje globalne ekološke krize postaju ugroženi ne samo smanjenjem interesa za tu problematiku, već i preusmjeravanjem financijskih sredstava, namijenjenih projektima razvoja i primjene okolišno prihvatljivijih tehnologija i zaštite okoliša, u smjeru poticanja potrošnje, što će dodatno ubrzati stvaranje štetnih utjecaja u okolišu.

Kao jedna od mogućnosti koja ima potencijal istovremenog rješavanja ove tri trenutno dominantne krize, u Europi i svijetu zelene političke opcije i zagovornici stvaranja održivog društva promoviraju koncept pod nazivom "Green New Deal" (zeleni New Deal ili zelena nova pogodba). Kratki opis tog koncepta mogao bi glasiti ovako: rješavanje ekonomske krize i velikog problema rasta nezaposlenosti moguće je ostvariti usmjeravanjem javnih i

poticanjem privatnih investicija u smjeru zelenih poslova i zelene industrije, koja se bavi obnovljivim izvorima energije, energetsom efikasnošću, okolišno prihvatljivim transportom i slično. Implementacijom i poticanjem takvog koncepta rješavanja ekonomske krize, umjesto da se potiče potrošnja kao model izlaska iz ekonomske krize, moguće je istovremeno rješavati energetska krizu te ekološku krizu, koju najvećim dijelom trenutno osjećamo kroz problem globalnog zagrijavanja. Primjerice, povećana ulaganja u radno intenzivnu industriju obnovljivih izvora energije mogu ubrzano otvarati nova radna mjesta te povećavati njihov udio u svjetskoj potrošnji energije. Time bi se postepeno smanjivala ovisnost svjetskog gospodarstva o korištenju - u budućnosti sve skupljih - neobnovljivih energenata, čije zalihe se ubrzano troše te bi se smanjivali štetni utjecaji na okoliš uzrokovani njihovim korištenjem. Pri tome bi se naročito efikasno moglo utjecati upravo na smanjenje emisija stakleničkih plinova. Osim već navedenog, Green New Deal snažno zagovara i nudi ekonomski model koji omogućava prelazak na nultu stopu daljnjeg ekonomskog rasta, pa čak i negativne stope rasta, uz istovremeno povećanje kvalitete života, koja se u tom konceptu ne vrednuje samo kroz povećanje posjedovanja materijalnih dobara. Dobra strana tog koncepta može se uočiti u tome što potencijalno ima mogućnost brze i jednostavne provedbe unutar trenutne ekonomske doktrine pa to ujedno otvara mogućnost djelovanja na provođenje hitnih i nužnih transformacija samog sustava te cijele organizacije društva, prema konceptu koji će biti sukladan održivom društvu. Zbog te mogućnosti potrebne promjene u cjelokupnom društvu, ukoliko se počnu provoditi bez daljnjih odlaganja, mogu biti provedene bez velikog stresa i kriza unutar samog društva, što je redovita pojava tijekom kolapsa neodgovarajućeg ili zastarjelog koncepta uređenja društva i stvaranja novih, modernijih odnosa. Time se također mogu izbjeći pojave raznih ekstremizama i fundamentalizama koji se redovito pojavljuju u

vremenima većih kriza ili kolapsa te usporavaju, pa čak i onemogućavaju, sam oporavak.

Pobornici koncepta Green New Deal-a i održivog društva, osim navedenih hitnih mjera, zagovaraju i korjenite promjene same organizacije društva te čovjekovog odnosa prema prirodi, okolišu i samome sebi. Potrebne promjene zadiru u sva područja ljudske djelatnosti, a ukratko bi ih se moglo opisati kao zamjenu sadašnjeg tehnocentričnog načina poimanja svijeta s ekocentričnim. Povijesno duboko ukorijenjen tehnocentrični način razmišljanja obilježen je uvjerenjem da ne postoje granice rasta, štovanjem materijalnih vrijednosti i stalnog ekonomskog rasta, pretpostavkama da će znanost i tehnologija riješiti svaki problem koji se pojavi kao prepreka takvome rastu te izrazitim antropocentrizmom. S druge strane, ekocentrični način razmišljanja obilježen je prihvaćanjem postojanja ekoloških i socijalnih granica rasta, a time i potrebe smanjenja potrošnje resursa na razinu koja ne remeti procese u ekosustavima, poštovanjem prirode te složenosti njenih procesa i granicama ljudskog razumijevanja istih. Osim toga, ekocentrizam zastupa stavove po kojima je materijalizam pogrešan i teži razvijanju drugih, nematerijalnih vrijednosti. Također bi se moglo reći da tehnocentrizam zastupa rast, a ekocentrizam razvoj. Iako u našem tehnocentričnom načinu razmišljanja rast poistovjećujemo s razvojem, razlika između ta dva pojma je suštinska.

Nažalost, jednostavnost uklapanja Green New Deal-a u sadašnju ekonomsku doktrinu predstavlja ujedno i njegov potencijalni nedostatak. Proces međudjelovanja stare doktrine i novog koncepta može krenuti neželjenim smjerom: umjesto da novi koncept stvori pretpostavke i utječe na nužnu korjenitu transformaciju postojećeg sustava u smjeru stvaranja održivog društva, on postaje asimiliran u sam sustav, bez većih utjecaja na stavove i svijest ljudi o nužnosti daljnjih promjena samoga sustava te čovjekovog odnosa prema prirodi i okolišu. Opasnost se očituje, primjerice, u tome što

ljudi, zbog duboko usađenog tehnocentričnog načina poimanja svijeta, i obnovljive izvore energije u najvećem broju slučajeva shvaćaju samo kao nova tehnička rješenja koja predstavljaju zamjenu za okoliš izrazito štetnih neobnovljivih izvora energije, čije se rezerve ubrzano troše, te vjeruju da će im omogućiti daljnje povećanje potrošnje energije u svijetu i time spriječiti kolaps postojećeg ekonomskog sustava. Uz takav način razmišljanja, možemo reći da se obnovljive izvore energije prvenstveno prihvaća samo kao potencijalni alat za spašavanje neoliberalnog ekonomskog sustava za vremena kada će sposobnost opskrbe svjetskog tržišta neobnovljivim izvorima energije zapadati u sve veću krizu, a ne i kao sredstvo sprečavanja daljnjeg produbljivanja globalne ekološke krize, koja zbog eksponencijalnog ekonomskog rasta, kojeg slijedi eksponencijalno ubrzavanje time stvorenih šteta u globalnom ekosustavu, može dovesti do njegovog iznenadnog i brzog kolapsa. To bi rezultiralo katastrofalnim posljedicama za ljudsku civilizaciju, pa i sam opstanak čovjeka kao vrste. Prevladavanje takvog stava prema obnovljivim izvorima energije dodatno bi osnažilo posvećenost daljnjem ekonomskom rastu te usporilo prihvaćanje činjenice o postojanju ekoloških i socijalnih granica rasta, a upravo to predstavlja neke od glavnih prepreka stvaranju održivog društva. U sklopu takvog pogleda na obnovljive izvore energije, također se javljaju trendovi centralizacije takvih energetske postrojenja i stvaranja monopola na tržištima obnovljivih izvora energije. Time se gubi jedna od njihovih velikih prednosti u stvaranju održivog društva, koja se očituje upravo u njihovoj prilagođenosti za kreiranje decentraliziranog energetske sustava, što predstavlja jedan od važnih preduvjeta za decentralizaciju ostalih struktura društva. Decentralizirana organizacija društva predstavlja jedan od važnijih čimbenika održivog društva. Uz takav tehnocentrični pristup, cijeli koncept Green New Deal-a lako se može pretvoriti u još jedan od alata koji će služiti samo za daljnje uzaludne pokušaje

održavanja neoliberalnog ekonomskog koncepta zasnovanog na stalnom rastu, a potrebe za temeljitom promjenom društva, u smjeru trajne održivosti i promjenom čovjekovog odnosa prema prirodi, svele bi se samo na nedostatnu ekološku modernizaciju postojećeg društva.

Postoje li izgledi za promjenu?

Za razliku od prevladavajućeg mišljenja da tehnologije koje omogućavaju potrebni zaokret tek treba razviti ili usavršiti, može se slobodno ustvrditi da potrebne tehnologije već postoje. Sadašnja razina znanstvene i tehnološke razvijenosti sigurno nije prepreka stvaranju održivoga društva, ali tu prepreku predstavlja njihova neadekvatna primjena koja ide u smjeru održavanja postojećeg sustava, umjesto u smjeru poboljšanja kvalitete života i izgradnje novog sustava koji bi se temeljio na trajnoj održivosti. Glavnu prepreku stvaranju trajno održivog društva predstavlja upravo u ljudima duboko usađen pogrešan odnos prema prirodi i okolišu te prevladavajući tehnocentrični način razmišljanja. Izgledi za brzu promjenu na tom planu su mali, ali ne i nemogući. Jedna od mogućnosti rješavanja tog problema je međusobno povezivanje i umrežavanje ljudi koji razumiju problematiku i već imaju razvijen, ili barem nastoje unaprijediti, svoj ekocentrični način razmišljanja. Takvim povezivanjem omogućilo bi se daljnje masovnije širenje svijesti o nužnosti takvih promjena i postepeno stvaranje primjerenijeg sustava na lokalnim razinama, koji bi se kasnije širio na više razine. Osnovni problem takvog pristupa može biti nedovoljna brzina provedenih promjena zbog izravne opstrukcije takvih nastojanja od strane postojećeg, neoliberalnog sustava. Druga, ali manje poželjna situacija za promjenu je vrlo izgledan predstojeći kolaps postojećeg sustava. U takvoj situaciji svijest o potrebnim promjenama biti će lakše masovnije prihvaćena, ali, kao što je već prethodno navedeno, takve situacije pogoduju pojavama raznih ekstremizama i fundamentalizama,

što nužno potrebne promjene može spriječiti i čak odvesti u sasvim pogrešnom smjeru.